

Pavadinimas: **Pažinimo problema**

Dalykas: **Filosofija**

Klasė: **III G.**

Pasiekimų sritis: **Tikrovės pažinimas (B)**

Mokymo(si) turinio tema: **Nuomonės ir tiesa**

Ilgalaikio plano dalis (nurodoma kokios temos/-ų prieš tai buvo mokomasi): **Statiška ir dinamiška tikrovė**

Valandų skaičius nurodytas ilgalaikiame plane: 4

Mokymosi uždaviniai (pamatuojami) ir vertinimo kriterijai:

- 1) atliks interviu su draugu ir užpildys „nuomonės/fakto“ lentelę.
- 2) analizuos naujienų portalo skelbiamą turinį ir diskutuos apie turinio pritaikymą „nuomonėms ir faktams“.
- 3) skaitys Platono tekstą ir aiškinsis, kokias asmens savybes jis priskiria išminties, o kokias – nuomonių mylėtojams.
- 4) diskutuos apie „tiesos“ konceptą, apmąstys jos reliatyvumą.
- 5) analizuos lietuvių liaudies patarles ir ieškos argumentų pagrįsti arba atmesti patarlės teisingumą.
- 6) interpretuos meno kūrinį remdamiesi pamokos tema.
- 7) analizuos lietuvių filosofo Juozo Giriaus tiesos sampratą, analizuos dogmatizmo sąvoką ir pateiks pavyzdžių.

Galimi mokymo(si) metodai, siūloma veikla: **teksto skaitymas, diskusiniai klausimai, darbas individualiai ir grupėse, interviu su draugu/-e, meno kūrinio interpretacija.**

Mokymui(si) skirtas turinys, pateikiamas tekstu, vaizdu, su nuorodomis ir pan.

Pateikiamas skaitinys: Juozas Girnius „Tiesos pažinimo galimumas“.

Užduotys, skirtos pasiekti mokymosi uždavinių (vertinimo instrukciją rengti pagal 2 priedą)

1 pamoka, užduotis Nr. 1 (atliks interviu su draugu ir užpildys „nuomonės/fakto“ lentelę), užduotis Nr. 2 (analizuos naujienų portalo skelbiamą turinį ir diskutuos apie turinio pritaikymą „nuomonėms ir faktams“).

2 pamoka, užduotis Nr. 1 (skaitys Platono tekstą ir aiškinsis, kokias asmens savybes jis priskiria išminties, o kokias – nuomonių mylėtojams.), užduotis Nr. 2. (diskutuos apie „tiesos“ konceptą, apmąstys jos reliatyvumą), užduotis Nr. 3. (analizuos lietuvių liaudies patarles ir ieškos argumentų pagrįsti arba atmesti suformuluotos patarlės teisingumui).

3 pamoka, užduotis Nr. 1 (interpretuos meno kūrinį remdamiesi pamokos tema), užduotis Nr. 2. (analizuos lietuvių filosofo Juozo Girniaus tiesos sampratą, analizuos dogmatizmo sąvoką ir pateiks pavyzdžių).

Užduotys, skirtos vertinimui ir įsivertinimui (vertinimo instrukciją rengti pagal 2 priedą)

Namų darbai (jei reikia, nurodykite, kokius namų darbus mokiniai turėtų atlikti)

Siūloma papildoma medžiaga / literatūra / skaitmeninės mokymo priemonės (SMP)
<https://mintys.lt/pamokymai/patarles-ir-priezodziai>
 Gediminas Mikelaitis. Lietuvos filosofinė mintis, chrestomatija. Aidai:1996, Vilnius

Reikalingi materialiniai ir technologiniai ištekliai **projektorius, internetas.**

Pateikta konkreti medžiaga, kurią galima naudoti pamokoje (užduočių lapai, veiklų planai)

1 Pamoka

Užduotis Nr. 1. Mokiniai sugrupuojami po du. Geriausia būtų, kad mokiniai būtų mažiau vienas kitą pažįstantys. Pirmiausiai kiekvienas mokinys supildo kairėje pusėje esančią „nuomonės“ diagramą. Joje reikia užrašyti 5 nuomones apie savo partnerį/-ę. Tada, kalbėdamiesi tarpusavyje, jie išsiaiškina faktus, susijusius su kiekviena nuomone. Savo interviu mokiniai gali pasidalinti klasėje. Ši užduotis padės pastebėti, kiek kasdiniuose santykiuose vadovaujames nuomonėmis apie kitus žmones, ir kiek tikrais faktais.

NUOMONĖ	FAKTAS
---------	--------

Užduotis Nr. 2. Mokytojas, naudodamasis projektoriumi, ekrane atverčia populiarių naujienų portalą (delfi.lt, lrytas.lt. ar pan.) ir kartu su mokiniais pasižiūri į tos dienos skelbiamų straipsnių antraštes. Padiskutuokite, kurios antraštės suformuluotos kaip faktai, o kurios – kaip nuomonė? Ar skelbiamame turinyje dominuoja daugiau faktų ar nuomonių?

2 Pamoka

Užduotis Nr. 1. Perskaitykite Platono „Valstybė“ tekstą ir užpildykite lentelę.

XX. — O ką tu laikai tikrais filosofais? paklausė Glaukonas.

— Tuos, kurie trokšta išvelgti tiesą.

— Teisingai. Bet paaiškink, kaip tu šitai supranti.

[...]

— Kadangi grožis ir bjaurumas yra vienas kitam priešingi, vadinasi, tai yra du skirtingi dalykai.

— Žinoma.

— O jeigu tai yra du dalykai, tai kiekvienas iš jų yra vienas.

— Aišku.

— Tą patį galima pasakyti apie teisingumą ir neteisingumą, gėrį ir blogį ir visas kitas rūšis: [...]

— Tu teisus.

— Pagal tai aš ir skiriu: atskiriu tuos, kurie, kaip sakei, mėgsta reginius, taip pat amatininkus ir verslo žmones, ir tuos, apie kuriuos dabar kalbame ir kuriuos pagrįstai galėtume pavadinti filosofais.

— O kam tu šitai darai? — paklausė Glaukonas..

— Mėgėjai klausytis ir žiūrėti gėrisi gražiais garsais, gražiomis spalvomis, formomis Ir visais tais kūriniais, kuriuose pasireiškia šių dalykų grožis, bet jų protas nesugeba išvelgti paties grožio prigimties ir jo pamilti.

[...]

— Tas, kuris vertina gražius daiktus, bet nevertina grožio paties savaime ir neįstengia sekti paskui tą, kuris vestų jį į jo pažinimą, — ar toks žmogus, tavo nuomone, iš tikrųjų gyvena, ar tik sapnuoja? Pats pagalvok, kaip sapnuoti — nesvarbu, miegant ar budint,—tai daikto atvaizdą laikyti ne atvaizdu, bet pačiu daiktu, į kurį jis yra panašus, ar ne?

— Tikrai, aš pasakyčiau, kad toks žmogus sapnuoja.

— Na, o tas, kuris, priešingai, išvelgia grožį patį savaime ir įstengia matyti ir patį grožį, ir visa, kas jį sudaro, bet nepainioja viena su kita, — ar toks žmogus, tavo nuomone, sapnuoja, ar iš tikrųjų gyvena?

— Iš tikrųjų gyvena, — atsakė Glaukonas.

— Jo mąstymą pavadintume pažinimu, nes jis pažįsta, o ano, pirmojo,— nuomone, nes jis tik mano.

— Teisingai.

Platonas „Valstybė“ p. 202-209.

Išrinkite Platono teksto vietas, kuriose jis teigia, kas būdinga išminties, o kas – nuomonių mylėtojams ir užpildykite lentelę.

Išminties mylėtojai	Nuomonių mylėtojai
---------------------	--------------------

Užduotis Nr. 2. Platonas teigia, kad filosofai yra tie, kurie siekia išvelgti tiesą. Kaip manote, ar apskritai galime kalbėti apie universalią tiesos sampratą? Kas man yra tiesa – nebūtinai ir kitam žmogui bus tiesa? Ar tiesa yra tai, kuo mes tikime, ar tai, ką dauguma iš mūsų pripažįsta esant tiesa?

Užduotis Nr. 3. Paanalizuokite lietuvių liaudies patarles tiesos atžvilgiu. Kokių rastumėte kriterijų įrodyti patarlės teisingumą, ir kokių – jos klaidingumą. Kurių yra daugiau?

- Seno vilko neapgausi.
- Ankstyvas darbas — trigubas vaisius.
- Turtingo ir melas teisingas.
- Turtuoliui tiesa nereikalinga.
- Moki žodį – žinai kelią.
- Daug žinosi – ant pečių nenešiosi.
- Daug žinosi – greit pasensi.
- Išmintis ateina su amžiumi.
- Nėra to blogo, kas neišeitų į gera.

3-4 Pamoka

Užduotis Nr. 1. M. K. Čiurlionio 1905 m. nutapytas paveikslas „Tiesa“. Kaip tiesą pavaizdavo menininkas? Kokius probleminius klausimus galėtumėte suformuluoti pažvelgę į paveikslą ir siedami su tema?

Užduotis Nr. 2. Perskaitykite Juozo Girniaus tekstą „Tiesos pažinimo galimumas“ ir atsakykite į klausimus:

1. Kaip suprantate pasakymą „tiesa paslėpta giliame šulinyje“?
2. Kas yra dogmatizmas? Pateikite dogmatizmo pavyzdžių kasdieniame gyvenime.
3. Kaip žmogaus kultūrinė, socialinė aplinka veikia jo supratimą apie tai, kas yra teisinga? Pateikite pavyzdžių.
4. Kas, anot autoriaus, yra pozityvi skepticizmo prasmė?
5. Kuo skiriasi filosofinė tiesa nuo mokslinės tiesos?

1 Pamoka. Užduoties Nr. 1 vertinimo instrukcija / kriterijai**Atsakymo pavyzdys****Taškai****Pastabos****Nuomonė:**

Manau, kad namuose augina katę.

Manau, kad jam/jai patinka žiūrėti siaubo filmus.

Manau, kad jam tiktų dirbti informatiku.

Faktas:

Namuose augina du šunis.

Dažniausiai žiūri fantastinio žanro filmus ir skaito fantastines knygas.

Svajoja studijuoti veterinariją.

Užduotis taškais nevertinama arba gali būti vertinama pagal mokytojo nustatytą vertinimo metodiką

Užduoties Nr. 2 vertinimo instrukcija / kriterijai**Atsakymo pavyzdys****Taškai****Pastabos**

Faktas „Baltijos jūros biologinė įvairovė: ar pažįstate savo šalies pakrantę?“

Nuomonė: „Žaidynėse viešėjęs Orijus Gasanovas: negaliu sakyti, kad Paryžiuje ženkliai brangiau už Palangą“.

Užduotis taškais nevertinama arba gali būti vertinama pagal mokytojo nustatytą vertinimo metodiką

2 Pamoka. Užduoties Nr. 1 vertinimo instrukcija / kriterijai**Atsakymo pavyzdys****Taškai****Pastabos****Išminties mylėtojai:**

1. Išvelgia grožio prigimtį ir myli grožį patį savaime.

2. Mėgsta ir myli tuos dalykus, kuriuos pažįsta.

3. Yra filosofai.

4. Gyvena iš tikrųjų.

Nuomonių mylėtojai:

1. Patinka gėrėtis atskirais grožio pasireiškimais („gražiais garsais, gražiomis spalvomis, formomis ir visais tais kūriniais, kuriuose pasireiškia šių dalykų grožis“).

2. Myli dalykus, apie kuriuos turi nuomonę.

3. Yra reginių mylėtojai.

4. Gyvena tarsi sapnuodami („daikto atvaizdą laikyti ne atvaizdu, bet pačiu daiktu, į kurį jis yra panašus“).

Užduotis taškais nevertinama arba gali būti vertinama pagal mokytojo nustatytą vertinimo metodiką

Užduoties Nr. 2 vertinimo instrukcija / kriterijai**Atsakymo pavyzdys****Taškai****Pastabos**

Nėra vieno vienintelio tiesos apibrėžimo.

Klausimas, kas yra tiesa yra kompleksinis.

Vokiečių filosofas Otto Friedrich Bollnow`as teigia „[...] siekiant tiesos svarbu yra tai, kad jau

Užduotis taškais nevertinama arba gali būti vertinama pagal mokytojo nustatytą vertinimo metodiką.

egzistuoja tam tikros nuomonės, tam tikras žinojimas, kuris galbūt pasirodys esąs klaidingas, ir todėl jį reikia patikrinti [...]. Taigi klausimas, kas yra tiesa, liečia išsilaisvinimą, pagaliau žmogaus išsivadavimą iš apgaulės pinklių [...].“
Prisimenant senovės graikų filosofus, Platonui tiesa yra pažinimo procesas, kuriuo siekiama pažinti idėjų pasaulį, Aristoteliui tiesa – daikto ir idėjos atitikimas.

Užduoties Nr. 3 vertinimo instrukcija / kriterijai

Atsakymo pavyzdys	Taškai	Pastabos
<p>Patarlės „išmintis ateina su amžiumi“ teiginio teisingumas priklauso nuo to, ar mes manome, jog metai yra pagrindinis išminties kriterijus. Jeigu manome, kad tapti išmintingu pakanka sulaukti brandos tuomet, teiginys bus teisingas. Tačiau jeigu manome, jog protas/išmintis yra gebėjimas veikti situacijose, priimti tinkamus sprendimus, tuomet, žmogus to gali nemokėti ir sulaukęs brandaus amžiaus.</p>		<p>Užduotis taškais nevertinama arba gali būti vertinama pagal mokytojo nustatytą vertinimo metodiką.</p>

3 Pamoka. Užduoties Nr. 1 vertinimo instrukcija / kriterijai

Atsakymo pavyzdys	Taškai	Pastabos
<p>Filosofiniai klausimai: Kaip tiesa gali šviesti žmoguje? Ar tiesa visada „nudegina sparnus“? Kas geriau: „saldus melas“ ar „karti tiesa“?</p>		<p>Užduotis taškais nevertinama arba gali būti vertinama pagal mokytojo nustatytą vertinimo metodiką.</p>

Užduoties Nr. 2 vertinimo instrukcija / kriterijai

Atsakymo pavyzdys	Taškai	Pastabos
<p>1. Kaip suprantate pasakymą „tiesa paslėpta giliame šulinyje“ Tiesos neįmanoma rasti lengvais būdais, tam reikalingas ilgas, nuoseklus darbas (kruopštus tyrinėjimas, argumentų paieškos), todėl tai panašu į leidimąsi giliu šuliniu.</p> <p>2. Kas yra dogmatizmas? Pateikite dogmatizmo pavyzdžių kasdieniame gyvenime. Pagal visuotinę lietuvių enciklopediją dogmatizmas yra „mąstymas sustabarėjusiomis sąvokomis, formulėmis, schemomis. Reiškiasi nekritiškumu, įrodymais nepagrįstų teiginių ir doktrinų laikymu neginčijama tiesa“. Bendravime su kitais žmonėmis dogmatizmo pavyzdys būtų vieno asmens savo</p>	0-3	<p>Vertinant rekomenduojama remtis šiais kriterijais:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. nuomonės pagrindimas, pateikiant bent 2 argumentus (1 taškas). 2. klausimo/teiginio analizavimas iš skirtingų perspektyvų (1 taškas). 3. atsakymams pagrįsti pasitelkiami pavyzdžiai (1 taškas).

nuomonės laikymas absoliučia tiesa ir nepriėmimas kitų žmonių tiesos. Sustabarėję stereotipai taip pat yra dogmatiški (pvz. „vyrai moka geriau vairuoti, negu moterys ir pan.)

3. Kaip žmogaus kultūrinė, socialinė aplinka veikia jo supratimą apie tai, kas yra teisinga? Pateikite pavyzdžių.

Žmogaus gyvenamoji aplinka formuoja jo pažinimą į tai, kas laikytina teisinga. Iki Mikalojaus Koperniko buvo manoma, kad žemė yra visatos centras ir visi dangaus šviesuliai skrieja aplink ją. M. Kopernikas geocentrizmą pakeitė heliocentrizmu.

4. Kas, anot autoriaus, yra pozityvi skepticizmo prasmė?

„kvietimas pažinimo pastangoje būti kritiškiems, visada atsiminti klaidos pavojų ir todėl nesiskubinti tikru paskelbti tai, kas iš tiesų dar nėra tikru atsiskleidę“.

5. Kuo skiriasi filosofinė tiesa nuo mokslinės tiesos?

Moksluose įmanoma tolydi pažanga tiesos pažinime, filosofijoje – ne. Mokslai siekia atskirų tiesų atskleidimo, filosofija ieško Tiesos kaip atskirų tiesų pagrindo. Atskiros tiesos gali būti patikrinamos, filosofinė Tiesos sąvoka – ne, nes žmogaus protui ji iki galo nepažini.

Parengė Viktorija Purvinienė

16. Juozas Girnius

Tiesos pažinimo galimumas

Pateiktasai tiesos aptarimas nėra betgi galutinis jos klausimo atsakymas. Kaip visus filosofinius klausimus, taip ir tiesos klausimą supa (ir sups!) paslaptis: nėra šie klausimai tikra prasme išsprendžiamos problemos (kaip atskirųjų mokslų klausimai) o greičiau – paslaptys, kurių vidinis branduolys mums niekada visai neatsiskleidžia. Todėl visa, ką filosofija klausia (ir dvasinė būtis, ir laisvė, ir tiesa, ir pagaliau bei ypačiai Dievas), yra klausimai ne tik savo esme, bet ir pačiu savo buvimu: dėl jų kyla ne tik įprastasai klausimas, kas jie yra, bet – *ar iš viso jie yra?* Taip yra su visais filosofinių klausimų dalykais, taip yra ir su tiesa: ar iš viso tiesa galima? ar iš viso galimas tiesos pažinimas?

Tiesa, natūraliai mes linkstame manyti, kad tiesos pažinimas yra galimas. Dar daugiau: mes dogmatiškai tikime, kad kiekvienas pažinimas savaimingai yra tikras, pasiekęs tiesą. Vadinamojo sveiko proto nusistatymas šita prasme ir yra *dogmatizmas, pažiūra, kad kiekvienu pažinimu mes neklystamai pažįstame tiesą.*

Kokia dogmatizmo vertė? Teisinga, kad žmogui yra savas tikėjimas tiesa. Tačiau neteisinga išvada, kad todėl ir kiekvienas pažinimas savaimingai turi būti teisingas. *Žmogus yra atviras ne tik tiesos galimybei, bet ir klaidos grėsmei.* Ne kiekvienas pažinimas yra teisingas.

Kol žmogus užsidaro tiktai savo laiko kultūrinėje aplinkoje, jam

atrodo, kad visi lygiai tiesą prieina: visi lygiai tuos pačius dalykus žino ir lygiai juos vertina. Tačiau pakanka išeiti iš savo kultūrinės aplinkos ir savo laiko, kad paaiškėtų, jog kitose kultūrinėse aplinkose ir kitais laikais tie patys dalykai kitaip suprantami ir kitaip vertinami. Tačiau tiesa tegali būti viena, vadinasi, vienur ar kitur, vienu ar kitu laiku tai, kas buvo laikoma tiesa, iš tiesų tebuvo klaida. Natūraliai esame linkę savo pačių ir savo laiko pažiūras laikyti teisingomis, o kitų ir praėjusiojo laiko įsitikinimus - klaidingais prietarais ir pasakomis. Bet kas laiduoja, kad ir mes turime tiesą - ar galime būti tikri, kad ateities laiko akimis ir mūsų tiesos neatrodys tokios pat pasakos bei prietarai, kaip mums atrodo praėjusiųjų laikų tikėtos tiesos?

Iš tokios klaidos fakto patirties ir kyla ta radikali abejonė tiesos pažinimo galimumu, kuri vadinama *skepticizmu*. Jei dogmatizmas yra pažiūra, pagal kurią mes kiekvienu pažinimu pasiekiamo tiesą, tai *skepticizmas yra pažiūra, pagal kurią joks mūsų pažinimas nepasiekia tikros tiesos*. Niekada negalime būti tikri tiesą atskleidę - visada mums lieka abejonė, ar nesame suklydę. Graikuose tokiai radikaliai abejonėi tiesa atstovavo sofistai (vieno jų žodžiais, sistemingiausiai formulavusiais skepticizmą, nepažįstame tiesos, bet, jei tiesą ir pažintume, nepajėgtume jos išreikšti, ir jei pajėgtume išreikšti, nepajėgtume suprasti), Naujųjų amžių pradžioje skepticizmą gynė prancūzų mąstytojas Michelis Montaigne'is (arba žinome, kad klystame, arba nežinome: jei žinome, tai klaida pasidaro nebegalima, ko niekas negali sakyti; jei visada privalu įsivaizduoti klaidos galimybę, niekur nėra tikrumo), vėliau jo tautietis enciklopedininkas Purre Bayle'is (1706) ir įtakingas anglų filosofas Davidas Hume'as (1770). Kitais vardais skepticizmas nėra dingęs ir mūsų laiku.

Kaip vertinti skepticizmą? Tenka pripažinti, kad iš tiesų ne kiekvienas pažinimas yra pažinimas tikrąja to žodžio prasme, vadinasi, tiesos pažinimas. Klaida yra reali žmogiškojo pažinimo grėsmė. Todėl privalu pažinime būti *kritiškam*, nelaikyti tikru pažinimu to, kas tėra paprasta nuomonė. Šita ir yra pozityvi skepticizmo prasmė: kvietimas pažinimo pastangoje būti kritiškiems, visada atsiminti klaidos pavojų ir todėl nesiskubinti tikru paskelbti tai, kas iš tiesų dar nėra tikru atsiskleidę.

Tačiau iš to, kad žmogus gali suklysti, nieku būdu neišeina, kad

visada tenka klysti, kad niekada žmogus negali tiesos atskleisti. Ta ir yra pagrindinė skepticizmo klaida - atskirų suklydimo faktų suabsoliutinimas principiniu tiesos pažinimo galimybės neigimu.

Tiesa paslėpta giliame šulinyje, - tariant vieno senųjų graikų filosofų žodžiais. Vadinasi, tiesa nėra lengvai randama ir nuoširdžiai ieškant. Ji atsiskleidžia tik atkakliai ir nuoširdžiai pastangai ir vis dėlto niekada iš karto, o - palaipsniui. Ir tokios kopernikiškos revoliucijos, kaip atomo suskaldymo paslapties atskleidimas, tik lėtai ir ilgomis bendro darbo pastangomis pribrandinamos. Kiekvienos reikšmingesnės tiesos istorija - ilgas ir sunkus kelias, reikalavęs daug netikrų takų išbandyti, kol pagaliau iš pirminės tamsos sušvinta tiesos prošvaistė. Tad suprantama, kodėl tiesos istorija drauge yra ir klaidų istorija. Istorija daugelio ir palaimingų klaidų, daugiau priartinusių prie tiesos negu tingus pasitenkinimas seniai žinomais dalykais.

Bet ar galima iš šio fakto daryti išvadą, kad tuo būdu ir pati tiesa keičiasi? Ne, *ne tiesa keičiasi, o tiktai jos pažinimas.* Tai, kas iš pradžių buvo ne visai pažįstama, vėliau plėtojama ir tikslinama. Šita prasme, pvz., ir dabartinė fizika (Maxo Plancko kvantų teorija ar Isaaco de Broglie'o bangų mechanika) ne paneigia Louiso Viktoro Newtono fiziką, o tiktai ją patikslina.

Lygiai neseka reliatyvizmas nė iš filosofinių „-izmų“ amžinos kovos. Iš tiesų filosofijoje tiesos ieškojimas vyksta dar dramatiškiau negu atskiruose moksluose. Šiuose galima tolydi pažanga, nors ir kryžkelinėmis užuolankomis, tuo tarpu filosofijoje tokia pažanga neįmanoma - neįmanoma dėl pačio jos dalyko aukštumo! Kai atskirieji mokslai eina į atskirų tiesų atskleidimą, tai filosofija ieško pačios Tiesos, kaip visų atskirųjų tiesų pagrindo. Ir atitinkamai, kai atskirų mokslinių pažinčių tikrumas gali būti patikrintas kitomis anksčiau laimėtomis pažintimis ir praktiniu savęs pateisinimu, tai filosofinės pažintys neturi tokio akivaizdaus priverstinumo charakterio, nes tai, į ką jos eina, - pati Tiesa ir pati Būtis baigtinio žmogaus proto niekada negali būti visai pažinta. Todėl filosofinis pažinimas visada susietas su tam tikra abejone, kuri gali būti nuveikta tiktai asmeniniu apsisprendimu, tikėjimu. Tačiau iš to dar negalima reliatyvistiškai teigti, kad visos filosofijos yra lygios vertės (jei nori - visos lygiai teisingos, jei nori - visos lygiai klaidingos),

kad visos filosofijos tėra Būties nepažįstamumo simboliai Gotholdo Efraimo Lessingo žiedų parabolės¹ prasme. Jei Būtis ir nėra niekada visai pažįstama, vis dėlto nėra nei tiesiai nepažįstama, ir todėl Būties teigimą (teizmą) laikyti lygiai teisingu Būties neigimu (ateizmui arba nihilizmui) yra ne kas kita, kaip apskritai lygiai vertinti ir tiesą, ir klaidą.

Suglausdami šituos tiesos galimumo svarstymus, galime savąjį nusistatymą šiaip išreikšti: nėra tiesa taip savaimingai kiekvienu pažinimu pasiekama, kaip mano dogmatizmas, bet nėra ji nė taip absoliučiai neprieinama, kaip rezignuoja skepticizmas. Nėra tiesa iš karto, o tikrai istoriniu keliu atskleidžiama, bet tai nereiškia, kad pati tiesa tebūtų istoriška, kaip nori reliatyvizmas. *Tiesos pažinimas yra galimas, nors ir visada jį gresia klaidos pavojus.*